

Dr. Kántor Lajos titkári jelentése az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1940. évi működéséről.

Tisztelt Közgyűlés! Különböző akadályok, elsősorban az EME tisztviselői egy részének másnemű nagy elfoglaltsága miatt, f. évi közgyűlésünket nem tarthattuk meg a szokásos időben. A mindenható Isten végtelen kegyelméből megért felszabadulásunk óta ez az EME első közgyűlése. Véget ért huszonnégy év küzdelme, amelyben nem utolsó helyen állott az EME-ért s az Erdélyi Múzeumban csaknem egy évszázad óta összegyűjtött, nagyjából nemzeti múltunkat őrző kincseinkért folytatott viaskodásunk. Én úgy érzem, hogy az EME ügyeinek letéteményese, a választmány, becsületesen állotta a harcot, amely többször szinte kilátástalannak látszott és pusztulással fenyegette egyesületünket. Távol áll a választmánytól az a szándék, hogy az EME-ért folytatott küzdelem jelentőségének hírverést csináljunk; kerültük ezt a múltban talán még túlzottan is, nem illenék ez az EME-hez a jövőben sem. Dolgoztunk, ahogy lehetett és olyan eszközökkel, amelyek rendelkezésünkre állottak. Nem csináltunk tehát lehetetlent, de azt mondhatjuk emelt fővel, hogy megtettük kötelességünket. A végzett munkán érzett boldogító öröm tölthet el mindnyájunkat, mert a letűnt huszonnégy év alatt szárnyaszegetten ugyan, de kisebbségi összmagyarságunkat összetartóan éltünk és átmentettük az összmagyarság tulajdonát, az EME gyűjteményeit, eddigi ismereteink szerint talán hiánytalanul.

Egyek voltunk a sok aggodásban és a gyéresebb örömben is. Az eredmények felmérése, az EME-nek az erdélyi magyarság közéletére gyakorolhatását megállapítani csak egy nyugodtabb kor feladata lehet. Mi azonban a huszonnégy év alatt minden megmozdulásunkban éreztük, hogy népünk biztatásokat vár tőlünk. Ez adott erőt mindig a küzdelem továbbfolytatására. Jól tudjuk, hogy tudományos kiadványaink szerény igényűek voltak és gyűjteményeink gyarapítására sajnálatosan keveset tehettünk. Előbbiért nem állott módunkban többet tennünk, gyűjteményeinket pedig állandóan a lefoglalás veszélye fenyegette s így oktalanság lett volna csekély anyagi lehetőségünket a gyűjtemények gyarapítására kimeríteni. Sőt most már

bevallhatjuk, hogy a nagyközönséget sem igyekeztünk rábeszélni értékesebb tárgyainak átengedésére, mindnyájunk lelkében ott élt a felszabadulás reménye s ennek bekövetkeztére vártunk. Népünk lelki erejének ébrentartása és fokozása a nagyobb rétegekkel való érintkezést követelte, ez magyarázza népszerűsítő előadásainknak a huszonkét év alatt folyton növekvő számát és vándorgyűléseinknek a lehetőség szerinti rendezését Erdély legkülönbözőbb városaiban.

Az EME megszállás alatti működésének elbírálásában nemcsak a 10.000-nél több oldalon megjelent 123 kiadványt, az ezekben megjelent 2000-nél több tudományos közleményt, sőt nem is csak az 1061 népszerűsítő és szakelőadást kell figyelembe venni, hanem azt a tudatosságot is mérlegelni kell, amely egyesületünk minden megnyilvánulásában jelen volt s amely mindig kisebbségi életünk szélesbbitését célozta. Egyesületünkben sem írásban, sem szóban nem hangzott el és nem történt semmi olyan, ami az egész kisebbségi magyarság és így az összmagyarság érdekeivel ellenkezett volna. Kisebbségi életünk más területén lehettek múló ellentétek, felekezeti, vagy társadalmi felfogásbeli különbségek, egyesületünk életébe nemcsak nem férközhettek be ilyen jelenségek, hanem a más területen esetleg felbukkanó és közéletünkbe beszivárgó ellentét is nálunk kiegyenlítést nyert. Egymás mellett ültek a különböző pártállásúak és a négy magyar felekezet exponens képviselői, az idősebb és ifjabb nemzedék. Mindenki megtalálta munkaterületét, ha dolgozni akart a magyar kultúráért, az összmagyarságért. Aki valamikor meg akarja írni az erdélyi magyarság utóbbi huszonkét évének történetét, nem mellőzheti az EME huszonkét évi küzdelmét. Megfordítva helyesebb eredményhez juthat, mert az EME történetében kivetítődik kisebbségi életünk minden problémája.

Az 1940 évben kifejtett működésünk ismertetése lényegében alig mondhat újat. Folytattuk azt, amit csináltunk a fent vázolt előbbi években.

1940 január 1-től 1940 december 31-ig a szakosztályok a következő előadásokat tartották:

I. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztály:

Népszerűsítő előadások:

1. Január 9-én, *dr. Kristóf György*: Az irodalmi tudás műveltségünkben. 2. Január 16-án, *Reischel Artur*: Az olvasás művészete és a műveltség. 3. Január 23-án, *dr. Venczel József*: A népismeret és a műveltség. 4. Január 30-án, *Járosi Andor*: Az európaiság műveltségünkben. 5. Február 6-án, *dr. Császár Károly*: A nyelvhelyesség mint műveltségünk téryezője. 7. Február 13-án, *dr. Imre Lajos*: A közművelődés mint társadalmi feladat.

Szakelőadások:

1. Január 11-én, *dr. Jancsó Elemér*: Mikó Imre művelődési politikája. 2. Február 8-án, *dr. Nagy Géza*: Geleji Katona István személyisége levelei alapján (jubileumi előadás). 3. Február 22-én, *Nagy András*: Az ókori keleti népek kereskedelmi és hatalmi politikája. 4. Február 29-én, *dr. Tavasz Sándor*: A metafizika és alapkérdései mai megfogalmazásban. 5. Március 7-én, *dr. György Lajos*: Irodalomtörténeti tanulmány. 6. Március 14-én, *dr. Kántor Lajos*: Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Astra megalakulásában és korai működésében.

II. Természettudományi szakosztály:

Népszerűsítő előadások:

1. Január 10-én, *dr. Tulogdy János*: A mikroszkóp fejlődése. A százéves sejtelmélet (vetített képekkel). 2. Január 17-én, *dr. Balogh Ernő*: A kristályok világa (vetített képekkel). 3. Január 31-én, *Husz Ödön*: Európa népei (vetített képekkel). 4. Február 7-én, *Xántus János*: A tenger világa (vetített képekkel). 5. Február 14-én, *Cseke Domokos*: A cellulóze, mint ipari nyersanyag (vetített képekkel). 6. Február 21-én, *dr. Gergely Jenő*: Sugarak a világűrben. 7. Február 29-én, *ifj. Xántus János*: Dalol a természet (vetített képekkel és hanglemezekkel). 8. Március 6-án, *Bereczky Tibor*: A mesterséges textilanyagok (vetített képekkel). 9. Március 13-án, *Barthali József*: A természettudományok és a művelődés. 10. Március 20-án, *dr. Tulogdy János*: A természettudományok haladása 1937—1939-ben (vetített képekkel).

Szakelőadások:

1. Január 10-én, *Orosz Endre*: Az erdélyi sóbányászat őskori adatai (bemutatással). 2. Január 17-én, *dr. Balogh Ernő*: A bánági Cuptoul Porcului barlang. 3. Január 31-én, *dr. Ruzitska Béla*: Az atomrobbantási kutatások legújabb eredményei. 4. Február 7-én, *dr. Balogh Ernő*: A bánági szarvas-barlang. 5. Február 7-én, *Incze Andor*: A fizikai földrajz a középkori arab tudományos irodalomban. 6. Február 14-én, *Orosz Endre*: Újabb őslénytani adatok az erdélyi medence területén (bemutatással). 7. Február 21-én, *dr. Balogh Ernő*: Ősemberi maradványok a bánági barlangokból. 8. Február 28-án, *ifj. Xántus János*: Újabb adatok a Mezőség tavaihoz. 9. Február 28-án, *dr. Balogh Ernő*: Rendellenességek barlangi medve-fogakon és csontokon. 10. Március 6-án, *Bereczky Tibor*: Adatok a mesterséges világító-anyagok előállításához. 11. Március 13-án, *Barthali József*: A magyar matematikai folyóiratok irodalma. 12. Március 20-án, *dr. Tulogdy János*: Természettudományi megfigyelések.

III. Orvostudományi szakosztály:

Népszerűsítő előadások:

1. Január 11-én, *dr. Parádi Ferenc*: Multszázadvégi nevezetesebb orvosaink (vetített képekkel). 2. Január 18-án, *dr. Parádi Kálmán*: A reumás fájdalmak kezelése és gyógyítása (vetített képekkel). 3. Január 25-én, *dr. Nagy Endre*: Az átöröklés és a társadalmi betegségek. 4. Február 1-én, *dr. Péterffy Pál*: Sportbalesetek. 5. Február 15-én, *dr. Joó István*: A szem a test és a lélek tükré (vetített képekkel). 6. Február 22-én, *dr. Mester Gábor*: A jellem szerkezete. 7. Február 29-én, *dr. Gyulay József*: Népegyesület. 8. Március 7-én, *dr. Herskovits Izidor*: Az iskolásgyermekek rendszeres röntgen-vizsgálatának

jelentőségéről. 9. Március 14-én, *dr. Nappendruk Éva*: Az altatás története. 10. Március 21-én, *dr. Fischer Ferenc*: Az életről és halálról. 11. Március 28-án, *dr. Osváth Lajos*: A beszéd- és énekhangról. 12. Április 4-én, *dr. Heller József*: Az anyaság egészségtana. 13. Április 18-án, *dr. Orient Gyula*: Egy pillantás az élők és élettelenek világába (vetített képekkel). 14. Április 25-én, *dr. Pataki Jenő*: A fertőzőbetegségek elleni védelem (vetített képekkel).

Szakelőadások:

1. Január 25-én, 1. *Dr. Nagy Endre*: Az appendicitis meg van-e gyógyítva az appendectomiával? 2. *Dr. Kelemen László*: Az átmeneti tachycardia pathogenesise egy eset kapcsán. 3. Április 8-án, *dr. Koleszár László*: Megemlékezés Kenyeres Balázs professzorról. 4. *Dr. Parádi Kálmán*: Közönséges kórképet mutató ritkább mérgezések. 5. *Dr. Koleszár László*: A tonsilla-probléma mai állása. I. rész: bonctan. 6. Április 15-én, *dr. Gyulay József*: Megcsavarodott petefészek-dermoidtömlő 8 éves gyermekben (bemutatással). 7. *Dr. Péterffy Pál*: Ritka felkarsérülés gyógyult esete (bemutatás). 8. *Dr. Kelemen László*: Az elektrokardiografiai lelet-értékesítése a kórisma és kórjósolat felállításában. 9. *Dr. Koleszár László*: A tonsilla-probléma mai állása. II. rész: élet- és kórtan. 10. Április 23-án, *Brahm E. H.*: A grafológia tudományos alapjai

IV. Jog- és társadalomtudományi szakosztály:

Népszerűsítő előadások:

1. Január 8-án, *Demeter Béla*: A jövő faluja. 2. Január 15-én, *dr. Schmidt Béla*: Harc a betegségek ellen. 3. Január 18-án, *ifj. Parádi Ferenc*: A falusi munkakeresők védelme a városban. 4. Február 5-én, *dr. Rösler Viktor*: Gazdasági szervezkedésünk lehetőségei. 5. Február 12-én, *dr. Venczel József*: A csiki székelység. 6. Február 19-én, *ifj. Gyallay Pap Domokos*: A székely örökség jogi alapja.

Tehát a szakosztályok az 1940. polgári évben összesen 37 népszerűsítő és 28 szakelőadást, együttvéve 65 előadást tartottak. Ezenfelül elmaradt néhány előadás az előadók elfoglaltsága, leginkább katonai behívások miatt. Az ismert okok miatt Dicsőszentmártonba tervezett vándorgyűlésünket nem rendezhettük meg.

Dr. György Lajos főtitkár szerkesztésében a múlt évben az Erdélyi Múzeum folyóirat 45. jelzésű évfolyama jelent meg 4 füzetben 342 lap terjedelemben. A 4. füzet megjelenése már az 1941 évre esett. (Fennállása óta ez az évfolyam folyóiratunknak az 53. kötete.) Megjelent benne 41 közlemény 37 képmelléklettel. Az Erdélyi Múzeummal kapcsolatos Erdélyi Tudományos Füzeteknek 9 száma jelent meg; ezzel a vállalat a 122. sorszámhoz érkezett. Az 1930-ban felújított Erdélyi Múzeum folyóiratnak a román uralom alatt 11 kötete jelent meg, 8 kötet Emlékkönyv és 101 szám az Erdélyi Tudományos Füzetek-ből.

Szakosztályaink felvették a költségvetésben szereplő 100 pengő ifjúsági jutalmazási, illetőleg pályadíjat s azt részben kiadták, részben ezután fogják kiadni a múlt évre vonatkoztatva.

A Könyvtár és az Érem- és Régiségtár az általányt elszámolta, a többi táruk csak részben vették fel az általányt. A felvett összegekről a jelenlegi tárigazgatóságoknak nem áll módjukban az elszámolást beküldeni. A könyvtár az 1939. és az 1940. évre összesen 8000 lejt kitevő, a levéltár konzerválására felvett összeget munkaerő hiányában még nem tudta felhasználni és elszámolni.

A számvizsgáló bizottság — a gróf Wass Otilia-ház értékén kívül — az EME vagyoni állapotát az 1940. december 31-i állapot szerint 55.643 pengő 78 fillérben állapítja meg, amelyből a 622 pengő 22 fillér kétéves követelést a választmány leírni javasolja. A vagyont növeli az a 85.000 lej, amelyet még 1924-ben adott át a román kormány s amelyet az akkori elnökség nem tekintett bérösszegnek s éppen ezért külön betétként kezelt. Ez az összeg 1940. dec. 31-ig 6378 pengőre növekedett a kamatokkal. Az 1941. június 27-én tartott ülésen a választmány javasolja, hogy ezt az összeget a közgyűlés a többi bankbetéhez csatolja, azonban azzal a határozattal, hogy az 1924-ben kapott 85.000 lejt a huszonkét év alatt elmaradt bérösszeg csekély töredékének tartja s a román állammal szemben fenntartja igényét az elmaradt bérekre. Ezt a követelést az EME a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak is tudomására hozta.

Külön fejezetet érdemelne az a tevékenység, amit már 1939 tavasza óta fejtettünk ki, vagyis attól az időtől fogva, hogy Kárpátalja magyar visszaszerzése következtében a román hadi készülődés fokozottabbá lett és gyűjteményeinket az elszállítás veszélye fenyegette. Városunkban minduntalan felbukkantak olyan hírek, hogy egyes gyűjteményeinket szállításra becsomagolták, sőt egyeseket már el is vittek. Egyesületünk hivatott vezetői mindig ismerték a valódi tényállást s megteltek minden ellenintézkedést. Különösen szükség volt erre 1940 nyarán s főleg a bécsi döntés utáni napokban. Talán egykor sor kerül a történetek nyilvánosságra hozatalára, most legyen szabad annak ö:ülnünk, hogy gyűjteményeink talán egészen éppen maradtak birtokunkban. Legfeljebb itt-ott lehetnek apróbb hiányok, azok is talán csak tévedésből állottak elő. Tárvizsgáló bizottságainkat az 1940 évre vonatkozó ellenőrzés megejtésére nem küldöttük ki, mert az új tárigazgatók most rendezik és veszik számba a vezetősükre bízott gyűjteményeket.

A táruk gyarapodásáról még nem állnak pontos adatok rendelkezésre, sok kisebb adományon kívül azonban meg kell már most említenünk 6 adományozó nevét: A báró Jósika család levéltárunkban helyezi el nagyon értékes családi levéltárát, Tarcsay Izabella doktornő 500 könyvet ajándékozott könyvtárunknak, Herczeg Ferenc 100 könyvet, dr. Szabó T. Attila több néprajzi és régészeti tárgyat és mintegy 150 könyvet, dr.

Szenthe István budapesti egyetemi klinikai tanársegéd 500 pengőt népi varrottasok vásárlására, dr. Róth Hugó lemondott alelnökünk pedig 1000 pengős alapítványt tett. A választmány dr. Róth Hugót és Tarcsay Izabellát igazgató, dr. Szenthe Istvánt és dr. Szabó T. Attilát alapító taggá választotta.

Az 1940 évben a február 25 én tartott évi rendes közgyűlésen kívül január 27-én, április 27-én, június 29-én és november 23-án tartottunk választmányi ülést, a választmányi határozatokat 140 jegyzőkönyvi szám, az elintézett ügyeket 465 iktatókönyvi szám tünteti fel.

Az 1940. november 23-i választmányi ülésre, mint az EME alapításának jubileumi napjára, rendbehozattuk gróf Mikó Imre emlékművének feliratait s a választmány az emlékművet megkoszorúzta. A koszorúbeszédet báró Jósika János elnök, a megemlékező beszédet dr. Tavaszy Sándor alelnök mondta. A jubileumi választmányi ülésről hódoló, illetőleg üdvözlő táviratokat küldöttünk a Főméltóságú Kormányzó Úrnak, az azóta elhunyt dr. gróf Teleki Pál miniszterelnök úrnak és dr. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak. Mindhárman köszönetüket fejezték ki a hódolatért, illetőleg üdvözlésért.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján a múlt évi közgyűlés óta a következő tagok vettek örök búcsút az EME-től: Barabás Samu levél táros (Papolc), dr. Bene Ferenc ügyvéd (Dés), dr. Boros György nyug. unit. püspök, választmányunk tagja, báró Diószeghy Zsigmond v. főispán (Bujdos), Fancsali Sándor ref. lelkész (Légen), dr. Hirsch Hugó kórházigazgató (Csíkszereda), Király Henrik tanár (Brassó), dr. Konrádi Dániel orvos, [dr. gróf Majláth Gusztáv róm. kat. püspök, Nagy Sándor ref. koll. tanár (Zilah), Németh István unit. lelkész (Torockó), dr. Orient Gyula egyetemi tanár, Ormai Kálmán vállalkozó, dr. Ujvárosy Miklós nyug. táblabíró. — Hű tagjai voltak valamennyien egyesületünknek. Nyugodjanak békében.

*

Az EME az erdélyi magyarság előhaladása érdekében létesült, egész múltját az építés szelleme hatotta át. Voltak jobb és rosszabb napjai már 1919 előtt is. A román megszállással a mélybe süllyedt. Rövid időre úgy látszott, hogy minden elveszett. Csakhamar azonban dermedtségéből ébredezni kezdett s megtalálta önmagát. Évről-évre szélesbbítette munkakörét s a már megkezdettet sohasem hagyta abba, hanem legalább egy lépéssel előbbre ment. A huszonnégy év alatt egyszer sem rombolt, mindig csak épített. Téglarakásunk talán egyesek előtt lassúmenetűnek látszott. Kevés volt az építőanyagunk s okunk volt félteni épületünket az összeomlástól, mert többször ciklonok fergetege fenyegette, — de csak a külső erőszak részéről. Belül nem volt baj. A céltudatos irányítás meghozta gyümölcsét.

Hála Istennek, a huszonkét év miatt nem kell szemlesütve állanunk. Az EME ma is áll gyűjteményeivel együtt.

Köszönet illese mindazokat, akik az EME-et a letűnt nehéz huszonkét év alatt segítették. Külön kell azonban megemlékeznünk ábránfalvi Ugron István igazgatótag öngyméltóságáról, aki 1921. december 29-től 1925. február 21-ig az EME megválasztott elnöke volt s azért kellett lemondania, mert a román kormány — ámbár éveken keresztül vele folytatta a tárgyalásokat — egyszerre csak kifogásolni kezdte politikai magatartását és nem volt hajlandó királyi megerősítésre felterjeszteni. Ugron István az erőszak előtt meghajolt s az EME elnökségéről lemondott, de mindvégig lelkes támogatója maradt egyesületünknek. A választmány azzal a tiszteletteljes javaslattal fordul a t. Közgyűléshez, hogy Ugron István öngyméltóságát közfelkiáltással az EME tiszteletbeli elnökévé válassza.

A közgyűlés a jelentést osztatlan lelkesedéssel vette tudomásul és Ugron István igazgatótagot az EME tb. elnökévé választotta, amit Ugron István meghatódottan köszönt meg.

Kolozsvár, 1941. június 30-án.

A választmány nevében:

Dr. Kántor Lajos

titkár.